

Jerzy Dudziński
Jarosław Narętkiewicz
Uniwersytet Szczeciński

Nowe relacje cen w handlu międzynarodowym a kierunki rozwoju eksportu krajów Afryki

W XXI w. w handlu międzynarodowym notuje się nowe relacje cen, wyrażające się w zdecydowanie wyższej dynamice cen surowców i żywności niż dóbr przetworzonych. Wiąże się to m.in. z rosnącą rolą Chin w gospodarce światowej. Kraj ten z jednej strony wydatnie zwiększa popyt na dobra podstawowe, z drugiej natomiast – rozszerzając w szybkim tempie podaż dóbr przetworzonych – przyczynia się do relatywnej obniżki ich cen w obrocie światowym. Nowe relacje cen oddziałują również na handel zagraniczny krajów Afryki, przyspieszając eksport państw dysponujących znacznymi zasobami surowców i żywności oraz zwiększając rolę tych dóbr w łącznym eksporcie kontynentu, w efekcie czego rośnie również rola Chin w eksporcie i gospodarce Afryki. Sygnalizowanym procesom towarzyszy jednak zjawisko określane w literaturze jako „deindustrializacja krajów rozwijających się”, czego dowodzi wzrost udziału surowców i żywności w eksporcie. Pośrednim efektem ukazanych wyżej tendencji jest wyższe tempo wzrostu eksportu i PKB krajów silnie powiązanych ekonomicznie z Chinami, a słabsza dynamika rozwoju ekonomicznego państw powiązanych ekonomicznie i instytucjonalnie z krajami rozwiniętymi gospodarczo (zwłaszcza Unią Europejską).

New price relations in international trade and the tendencies in export development in Africa

The 21st century has witnessed new price relations in international trade, which are expressed by a much more dynamic growth in prices of primary commodities than manufactured goods. It is related, among others, to the increasing role of China in the world's economy. On the one hand, this country has been dramatically increasing its demand for primary commodities, while on the other hand – it has been dynamically raising its supply of manufactured goods, thus contributing to world-wide relative decreases in price levels. The new price relations also affect the international trade of African countries, accelerating the export of countries rich in resources and food, and increasing the role of these commodities in the total export of the entire continent. As a consequence, China becomes an ever more relevant player in Africa's export and economy. The aforementioned processes are accompanied, however, by a phenomenon known in the literature as „deindustrialisation of developing economies” reflected in the increasing share of primary commodities in total export. An indirect effect of these tendencies is a more dynamic growth in export and GDP in countries having strong economic relations with China and a less dynamic economic growth of countries related economically and institutionally with more developed countries (particularly the European Union).

Keywords: African countries, international trade, export structure, world prices

Klasyfikacja JEL: F10, F14

Wprowadzenie

W literaturze przedmiotu od dawna akcentuje się negatywne skutki specjalizacji surowcowo-żywnościowej krajów rozwijających się oraz nadmiernej koncentracji ich eksportu na kilku grupach towarowych czy nawet swoistego monoeksportu [np. Page, Hewitt, 2011; Tillmann, 1966]. Tego rodzaju poglądy – dominujące w drugiej połowie ubiegłego wieku – głoszono powszechnie jeszcze na początku XXI w., a więc przed okresem boomu surowcowego. Spotyka się je nawet obecnie, gdy relacje cen w handlu międzynarodowym uległy wyraźnemu odwróceniu [*Commodity Dependence...*, 2011].

W XXI w. główną cechą ruchu cen w handlu międzynarodowym jest jednak ich bardzo wysoka dynamika w wypadku dóbr podstawowych, przy względnie umiarkowanym tempie wzrostu cen dóbr przetworzonych. Można zatem mówić o procesie swoistego „zwierania się nożyc cen”. Wspomniane zjawisko – trwające z krótką przerwą już prawie kilkanaście lat – powoduje zróżnicowane skutki w gospodarce światowej i w znacznym stopniu determinuje kierunki rozwoju gospodarczego krajów i regionów [Dudziński, 2011].

Tradycyjne ujęcie kierunków wpływu relacji cen światowych na eksport krajów i regionów wymaga zatem rewizji. Z prezentowanych obecnie badań wynika bowiem, że kraje o surowcowo-rolnej strukturze eksportu, a także wykazujące silne związki handlowe z Chinami (i innymi krajami rozwijającymi się), odnoszą dużo większe sukcesy eksportowe niż eksporterzy dóbr przetworzonych, powiązani gospodarczo z państwami wysoko rozwiniętymi [Fung, García-Herrero, Ospina, 2013; *Trade and Development...*, 2013].

Celem artykułu jest ukazanie wpływu nowych relacji cen na eksport krajów Afryki. Efekty wspomnianego oddziaływania przedstawiono na przykładzie zmian dynamiki wartości i wolumenu eksportu oraz przekształceń jego struktury (towarowej i geograficznej).

Analizie poddano region Afryki, z wyodrębnieniem dwóch subregionów – Afryki Północnej i Afryki Subsaharyjskiej oraz uwzględnieniem ich specyfiki¹. Badaniem objęto także wybrane kraje, które można uznać za reprezentatywny przykład funkcjonowania odmiennych struktur eksportowych.

W pierwszej części artykułu przedstawiono rolę krajów Afryki w eksporcie światowym. Druga część ma charakter empiryczny i zawiera wyniki badań nad

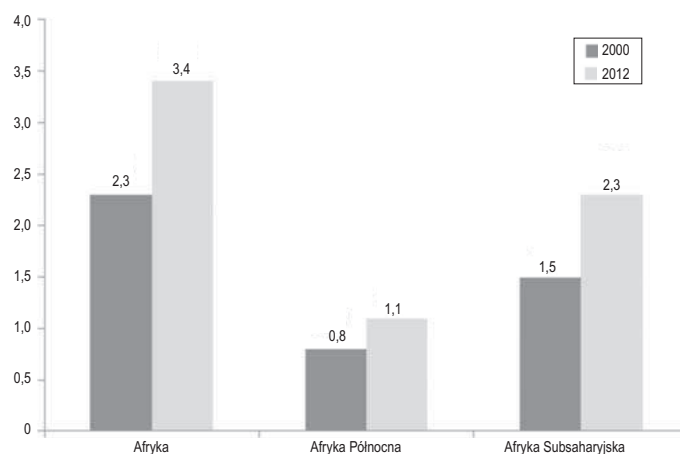
¹ Zgodnie z tym ujęciem w publikacjach Konferencji Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD) Afryka Północna z wyłączeniem Sudanu (Northern Africa excluding Sudan) obejmuje Algierię, Egipt, Libię, Maroko i Tunezję, a pozostałe kraje zalicza się do Afryki Subsaharyjskiej. Kraje rozwijające się Afryki podzielono również na pięć regionów geograficznych: Afrykę Wschodnią, Afrykę Północną, Afrykę Środkową, Afrykę Południową i Afrykę Zachodnią, ale podział ten nie będzie wykorzystywany w dalszej części artykułu [*UNCTAD Handbook...*, 2013].

zróznicowaniem dynamiki wartości i wolumenu eksportu w badanych subregionach i krajach. Przeprowadzona w tej części analiza uwzględnia odmienność ich towarowej i geograficznej struktury eksportu, a także zmiany zachodzące w tej strukturze w XXI w., z uwzględnieniem wpływu ruchu cen eksportowych. Pracę kończy syntetyczne zestawienie głównych wniosków wynikających z badań, które objęły zasięgiem czasowym lata 2000–2012. W opracowaniu wykorzystano publikacje dotyczące eksportu Afryki oraz źródła statystyczne (głównie UNCTAD).

1. Rola Afryki w eksporcie światowym

Od zakończenia II wojny światowej do początku XXI w. w strukturze światowych obrotów towarowych w układzie głównych regionów ekonomicznych wyraźnie dominowały kraje rozwinięte gospodarczo. W poszczególnych latach przypadło na nie 60–70% światowego eksportu. W ostatnich kilkunastu latach udział tej grupy krajów stopniowo się obniżał, przy czym w 2012 r. wynosił już tylko 50,8%. Z kolei kraje rozwijające się, których udział w drugiej połowie ubiegłego wieku kształtował się w przedziale 20–35%, w następnych latach zaczęły szybko zyskiwać na znaczeniu i w 2012 r. przypadło na nie już 44,6% światowego wywozu [UNCTAD Handbook..., 2013].

W grupie krajów zaliczanych do rozwijających się niewątpliwie najważniejszą rolę w eksporcie światowym odgrywają obecnie kraje azjatyckie, których udział wzrósł w ostatnich latach bardzo wyraźnie (głównie dzięki ekspansji Chin) i w 2012 r. wyniósł aż 35,1%, podczas gdy na kraje rozwijające się Ameryki przypadło 6,1%, a na kraje afrykańskie zaledwie 3,4%.

Rysunek 1. Udział Afryki w eksporcie światowym w latach 2000–2012 (w %)

Źródło: [UNCTAD statistical database..., 2014].

Warto zauważyć, że o ile w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych ubiegłego wieku odsetek w eksporcie światowym przypadający na kraje Afryki kształtował się na poziomie 6–7%, to jednak przez ponad pięćdziesiąt lat rola tego kontynentu systematycznie malała (spadek do wręcz symbolicznego udziału około 2%). Złożyło się na to wiele przyczyn, m.in. surowcowo-rolna specjalizacja eksportowa, przy utrzymujących się przez długi czas niekorzystnych relacjach cenowych [Narętkiewicz, 2007].

W XXI w. Afryka wyraźnie zaczęła odrabiać dystans w stosunku do pozostałych krajów rozwijających się. Jej udział w eksporcie światowym dość wyraźnie wzrósł: z 2,3% w 2000 r. do 3,4% w 2012 r. (rys. 1). Wynika to z faktu, że kraje Afryki osiągnęły w XXI w. wyższe średnie tempo wzrostu eksportu nie tylko w porównaniu z krajami Ameryki Łacińskiej, ale nawet z azjatyckimi krajami rozwijającymi się. Znalazło to także swoje odzwierciedlenie w dużo lepszych wskaźnikach wzrostu gospodarczego, osiąganych przez kraje Afryki (głównie Afryki Subsaharyjskiej) w latach 2002–2012 w porównaniu z ostatnią dekadą XX w. (tab. 1).

Tabela 1. Średnie roczne tempo wzrostu eksportu i produktu krajowego brutto w krajach rozwijających się (w %)

Region	Eksport		PKB			
			ogółem		per capita	
	1990–2000	2002–2011	1990–2000	2002–2012	1990–2000	2002–2012
Azja	9,54	15,14	6,24	7,17	4,59	5,91
Ameryka	10,45	12,47	3,12	3,93	1,45	2,71
Afryka	3,24	16,01	2,62	4,80	0,15	2,41
Afryka Północna	2,77	14,45	2,90	3,83	1,18	2,26
Afryka Subsaharyjska	3,46	16,72	2,48	5,26	-0,15	2,71

Źródło: [UNCTAD statistical database..., 2014].

Uwzględniając sytuację poszczególnych subregionów, warto zauważyć, że stało się to możliwe przede wszystkim dzięki wynikom osiąganym przez kraje Afryki Subsaharyjskiej, który to region także w mniejszym stopniu odczuł skutki światowego kryzysu finansowo-gospodarczego. W wypadku Afryki Północnej przyczyn nieco słabszych wyników należy również upatrywać w utrzymywaniu dość silnych związków instytucjonalnych z Unią Europejską przez większość krajów tego regionu (Umowy eurośródziemnomorskie).

Jak już wspomniano, kraje Afryki, mimo bardzo wysokiej dynamiki eksportu, nadal odgrywają stosunkowo niewielką rolę w eksporcie światowym. Wśród nich w zasadzie nie ma też liczących się dostawców towarów na rynek międzynarodowy. Największym eksporterem jest Nigeria (tab. 2), na którą przypada około 0,6%

światowego eksportu (36. pozycja na liście największych eksporterów). Nieco niższy udział, bo około 0,4–0,5%, notują Republika Południowej Afryki, Angola i Algieria. Na pozostałe kraje, z nielicznymi wyjątkami (Libia, Egipt, Maroko), przypada zaledwie kilka setnych lub wręcz kilka tysięcznych procentu światowego eksportu.

Tabela 2. Udział wybranych krajów Afryki w światowym eksporcie w latach 2000–2012 (w %)

Kraj	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
Algieria	0,342	0,289	0,339	0,450	0,491	0,373	0,391
Angola	0,123	0,126	0,146	0,263	0,396	0,331	0,402
Egipt	0,082	0,065	0,105	0,138	0,162	0,173	0,160
Gwinea Równikowa	0,017	0,033	0,050	0,068	0,094	0,065	0,087
Libia	0,197	0,151	0,221	0,332	0,385	0,318	0,338
Maroko	0,111	0,121	0,108	0,105	0,126	0,116	0,116
Nigeria	0,325	0,277	0,419	0,484	0,534	0,550	0,630
RPA	0,465	0,457	0,500	0,480	0,500	0,529	0,474
Zambia	0,014	0,015	0,020	0,016	0,014	0,021	0,047

Źródło: [UNCTAD statistical database..., 2014].

2. Struktura towarowa a dynamika cen eksportowych

Za jedną z najistotniejszych cech struktury towarowej eksportu krajów Afryki należy uznać bardzo duży udział surowców i żywności. Przypada na nie obecnie (2012 r.) aż około 84% łącznego wywozu kontynentu, podczas gdy w eksporcie światowym odsetek ten wynosi zaledwie około 34%. Co więcej, odsetek przypadający na dobra podstawowe przewyższa wyraźnie wskaźniki notowane w innych regionach krajów rozwijających się. W Azji na surowce i żywność przypada bowiem zaledwie 32%, a w Ameryce Łacińskiej 57% ich łącznego wywozu [UNCTAD Handbook..., 2013].

Nieco silniej od eksportu surowców i żywności uzależnione są kraje Afryki Subsaharyjskiej, w których na wspomniane towary przypada aż 85% łącznego wywozu, a w Afryce Północnej – około 80% (tab. 3). W wywozie Afryki zdecydowanie dominują surowce mineralne, przede wszystkim ropa naftowa i metale kolorowe, natomiast rola artykułów rolnych jest dość ograniczona, a ich udział sięga od 5,3% w Afryce Północnej do 11,6% w Afryce Subsaharyjskiej.

Warto zarazem zwrócić uwagę na fakt, że w XXI w. przekształcenia struktury towarowej eksportu w krajach Afryki były relatywnie niewielkie i sięgały od około 4 punktów procentowych wzrostu udziału dóbr podstawowych w wypad-

ku Afryki Północnej, do 6 p.p. dla Afryki Subsaharyjskiej. W tym aspekcie występuje bardzo wyraźna różnica w stosunku do Ameryki Łacińskiej, gdzie w latach 2000–2012 notowano wzrost o 15 p.p. [UNCTAD Handbook..., 2013].

Tabela 3. Struktura towarowa eksportu wybranych krajów i regionów Afryki w latach 2000–2012 (w %)

Kraj	Produkty rolne ^a	Surowce mineralne ^b	Wyroby przetworzone ^c
	2000		
Afryka Północna, w tym:	5,6	71,2 (69,3)	22,8
Algieria	0,2	98,4 (98,1)	1,4
Egipt	13,0	45,8 (41,9)	38,4
Libia	0,7	92,6 (92,6)	6,7
Maroko	23,5	12,5 (3,7)	64,1
Afryka Subsaharyjska, w tym:	18,6	60,1 (42,2)	20,3
Angola	0,6	99,2 (91,1)	0,1
Nigeria	0,1	99,6 (99,6)	0,2
RPA	13,1	41,2 (10,5)	43,9
Zambia	13,8	68,9 (1,1)	17,1
Świat ogółem	8,6	14,5 (10,4)	73,3
	2012		
Afryka Północna, w tym:	5,3	75,4 (72,3)	19,3
Algieria	0,4	98,6 (98,4)	0,9
Egipt	14,5	46,0 (37,0)	39,1
Libia	0,0	97,9 (97,1)	2,0
Maroko	18,6	18,1 (6,4)	62,8
Afryka Subsaharyjska, w tym:	11,6	73,4 (57,9)	11,4
Angola	0,0	99,7 (98,3)	0,2
Nigeria	2,5	95,6 (94,8)	2,1
RPA	8,7	41,8 (9,0)	33,0
Zambia	10,6	76,4 (0,7)	13,1
Świat ogółem	9,1	25,2 (18,8)	62,6

^a SITC 0 + 1 + 2 - (27 + 28) + 4.

^b SITC 27 + 28 + 3 + 68 + 667 + 971; w nawiasie tylko udział paliw (SITC 3).

^c SITC 5 + 6 + 7 + 8 - (667 + 68).

Źródło: [UNCTAD statistical database..., 2014].

Analizując ruch cen w eksporcie krajów Afryki, należy przede wszystkim podkreślić ich bardzo wysoką dynamikę (w 2012 r. blisko 350, 2000 = 100), podczas gdy ceny w światowym eksporcie wzrosły w tym czasie zaledwie o 80% [UNCTAD Handbook..., 2013]. Znaczna dynamika cen eksportowych (*export unit*

value) krajów Afryki wyraźnie przewyższa wskaźniki dotyczące Ameryki Łacińskiej (212), a szczególnie krajów Azji (158). Wywóz w tym ostatnim regionie jest bowiem nadal silnie zindustrializowany (rola Chin i krajów nowo uprzemysłowionych).

Decydujący wpływ struktury towarowej na kształtowanie się tempa wzrostu cen można bardzo wyraźnie zaobserwować na przykładzie wybranych krajów. O ile więc wskaźniki cen eksportowych dla krajów naftowych: Algierii, Angoli i Nigerii sięgały blisko 400%, a w przypadku Zambii (eksport metali) blisko 350%, to w krajach o silnie zróżnicowanej strukturze wywozu (Maroko, RPA) zanotowano ich bardziej umiarkowaną dynamikę (choć i tak wyższą niż średnio w skali świata – odpowiednio 291% i 277%).

3. Dynamika a wolumen i struktura geograficzna eksportu

Wspomniane wcześniej bardzo wysokie w XXI w. tempo wzrostu eksportu krajów Afryki, wiążące się z ich strukturą towarową wywozu, szczególnie wyraźnie widać w takich państwach jak Angola czy Nigeria, eksportujących ropę naftową, ale także np. Zambia – eksporter metali kolorowych. Ten ostatni kraj zanotował – w analizowanym okresie – blisko dziesięciokrotny wzrost eksportu (co oznacza, że osiągnął wyższą dynamikę wywozu niż Chiny).

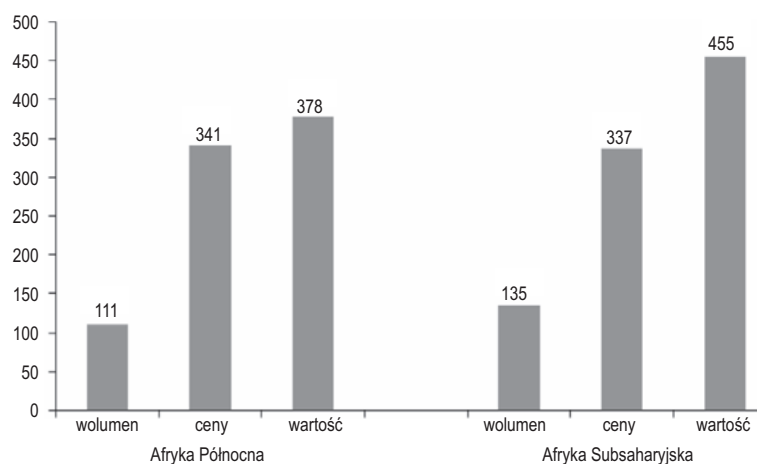
Ogólnie należy jednak zwrócić uwagę na wyraźne zróżnicowanie dynamiki wartości eksportu na korzyść krajów Afryki Subsaharyjskiej (w 2012 r. 455, 2000 = 100), podczas gdy w wywozie Ameryki Północnej wskaźnik wyniósł 378 (rys. 2). Wskazana dysproporcja zasługuje na podkreślenie, gdyż dynamika cen eksportowych w obu subregionach była w tym samym okresie dość zbliżona (odpowiednio 337 i 341).

Zilustrowane różnice jeszcze lepiej widać na przykładzie dwóch krajów naftowych – Angoli i Algierii, notujących zbliżoną dynamikę cen eksportowych. Eksport Angoli wzrósł w badanym okresie aż ponad dziesięciokrotnie, a Algierii tylko ponad trzykrotnie (rys. 3). W tym aspekcie warto zwrócić uwagę na fakt, że wywóz innego kraju naftowego, Nigerii, także zwiększył się mniej niż Angoli (ponad pięciokrotnie).

Wyjaśnienia wskazanych wyżej dysproporcji należy szukać w kształtowaniu się dynamiki wolumenu eksportu w poszczególnych subregionach i krajach. W XXI w. wolumen wywozu krajów Afryki Subsaharyjskiej wzrósł aż o ponad jedną trzecią (35%), podczas gdy Afryki Północnej zaledwie o 11% (rys. 2).

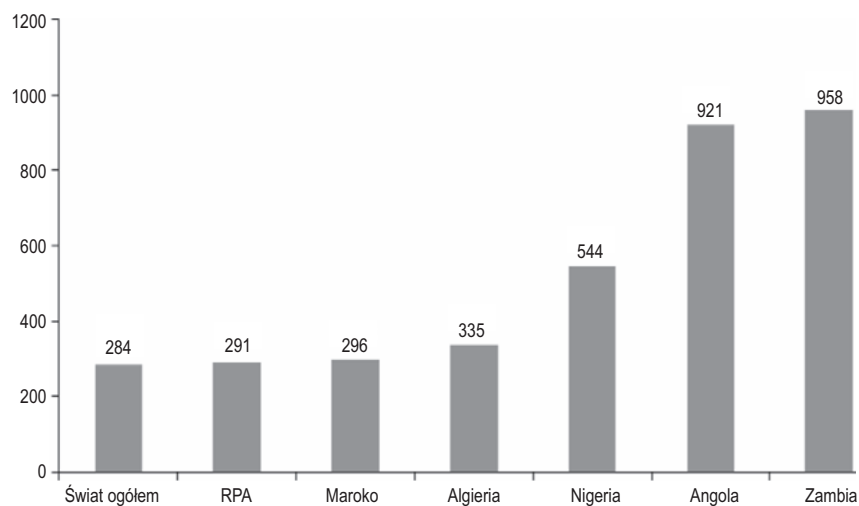
Ukazaną wyżej zależność widać również bardzo dobrze na przykładzie wybranych krajów obu subregionów. Wolumen eksportu Algierii wręcz zmniejszył się w latach 2000–2012 bezwzględnie (o 8%), Libii wzrósł zaledwie o 23%, Nigerii

o 41%, a w przypadku Angoli zwyżka wyniosła aż 141% (rys. 4). Można zatem wnioskować, że to właśnie dynamika wolumenu wywozu – przy zbliżonym tempie wzrostu cen – decydowała o skali przyrostu wartości eksportu poszczególnych regionów i krajów.

Rysunek 2. Wskaźniki dynamiki wolumenu, wartości i cen eksportowych (*unit value*) Afryki Północnej i Afryki Subsaharyjskiej w 2012 r. (2000 = 100)

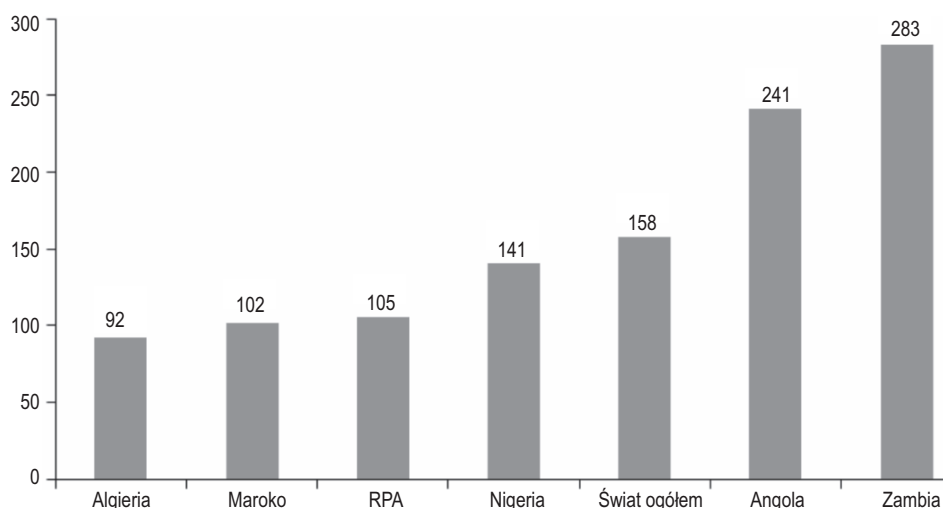
Źródło: [UNCTAD statistical database..., 2014].

Rysunek 3. Dynamika wartości eksportu wybranych krajów Afryki w 2012 r. (2000 = 100)

Źródło: [UNCTAD statistical database..., 2014].

W wyjaśnieniu wskazanych wyżej różnic w kształtowaniu się dynamiki wolumenu eksportu przydatna okazuje się analiza jego struktury geograficznej. Odpowiedniego wyeksponowania wymaga w tym aspekcie różna rola krajów rozwijających się i rozwiniętych gospodarczo w wywozie obu subregionów.

Rysunek 4. Dynamika wolumenu eksportu wybranych krajów Afryki w 2012 r. (2000 = 100)

Źródło: [UNCTAD statistical database..., 2014].

W 2012 r. udział krajów rozwijających się w wywozie krajów Afryki Subsaharyjskiej sięgał blisko 55%, a Afryki Północnej – zaledwie 27%. Jeszcze silniejsze zróżnicowanie występowało w przypadku udziału Chin. Odsetek przypadający na Chiny wynosił w krajach Afryki Północnej zaledwie 5%, a Afryki Subsaharyjskiej – około 19% (a więc był prawie czterokrotnie wyższy). Należy zaakcentować zwłaszcza bardzo niski udział Chin w eksporcie Maroka, Algierii czy Egiptu, a więc państw notujących umiarkowaną dynamikę wolumenu wywozu (tab. 4).

W grupie krajów o najwyższej dynamice eksportu (wolumenu, a tym samym wartości) znajdują się m.in. Zambia i Angola. W tych państwach udział Chin w wywozie kształtował się na poziomie około 45% w 2012 r.² Warto również zwrócić uwagę na bardzo niski udział Chin w wywozie dużego eksportera ropy naftowej, jakim jest Nigeria. Odsetek przypadający na Chiny wynosił bowiem w wypadku tego kraju zaledwie 1,2%. Fakt ten może więc wyjaśnić – przynajmniej

² Warto zwrócić uwagę, że Angola stała się większym dostawcą ropy naftowej na rynek chiński niż Arabia Saudyjska [The Impact of the Chinese..., 2007]. W eksporcie tego kraju spada natomiast w ostatnich latach udział tradycyjnych partnerów handlowych: USA i Francji [Sandrey, 2009].

w pewnym zakresie – wskazaną wyżej różnicę w osiągniętej dynamice wolumenu (a tym samym wartości) eksportu Angoli i Nigerii.

Tabela 4. Struktura geograficzna eksportu wybranych krajów i regionów Afryki w 2012 r. (w %)

Kraj/region	Kraj lub region przeznaczenia			
	kraje rozwinięte		kraje rozwijające się	
	ogółem	w tym: UE	ogółem	w tym: Chiny
Afryka Północna, w tym:	71,9	57,3	26,8	5,2
Algeria	79,6	55,3	20,3	3,6
Egipt	41,0	27,8	53,7	3,1
Libia	79,9	71,3	20,0	10,4
Maroko	63,4	55,1	33,1	1,9
Afryka Subsaharyjska, w tym:	46,7	26,1	54,5	18,9
Angola	29,9	12,4	70,4	46,5
Nigeria	61,8	33,3	38,0	1,2
RPA	36,5	20,1	62,6	23,9
Zambia	11,2	9,2	88,7	43,4

Źródło: [UNCTAD statistical database..., 2014].

Afryka Północna i Subsaharyjska różnią się także znacznie pod względem udziału w ich wymianie handlowej krajów Unii Europejskiej. W 2012 r. na to ugrupowanie integracyjne przypadło blisko 60% wywozu państw Afryki Północnej i zaledwie 26% Afryki Subsaharyjskiej. W tym kontekście należy przypomnieć tezę eksponowaną m.in. przez ekspertów UNCTAD, którzy wskazują, że kraje powiązane instytucjonalnie i ekonomicznie z Unią Europejską (Afryka Północna) odczuwają obecnie trudności gospodarcze [Trade and Development..., 2013].

W dość obszernej światowej literaturze przedmiotu akcentuje się ponadto z jednej strony znaczny stopień komplementarności gospodarek Chin i Afryki [The Impact of the Chinese..., 2007], z drugiej zaś obecność Chin i rolę ich aktywnej (ułatwienia w sferze handlu zagranicznego, bezpośrednie inwestycje zagraniczne, pomoc finansowa) polityki gospodarczej w Afryce [Tull, 2006; Berthelemy, 2011; Hu, Marrewijk, 2013]. Państwa mocno związane z Chinami notują zatem bardzo dobre wyniki ekonomiczne. Widać wyraźnie, że przedstawiona wyżej analiza dynamiki eksportu krajów Afryki w podziale na subregiony potwierdza wspomnianą tezę ekspertów UNCTAD.

Na marginesie rozważań można wskazać, że podobną sytuację obserwowano również w Ameryce Łacińskiej. Kraje wykazujące silne związki ekonomiczne

z Chinami (Ameryka Południowa) notowały znacznie lepsze wyniki ekonomiczne (tempo wzrostu eksportu i PKB) niż państwa powiązane silniej ekonomicznie i instytucjonalnie z USA (Meksyk). Odczuły one także w mniejszym stopniu skutki kryzysu finansowo-gospodarczego [*Latin America...*, 2012; Dudziński, Narękwicz, 2014].

Na uwagę zasługuje również kształtowanie się dynamiki PKB *per capita* w obu subregionach. O ile w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku – a więc w okresie odmiennych tendencji cenowych – kraje Afryki Północnej rozwijały się w tempie umiarkowanym, to jednak było ono znacznie większe niż notowane w tym samym czasie w Afryce Subsaharyjskiej. Całkowicie odmiennie tendencje obserwujemy w XXI w. Dynamika PKB *per capita* tego ostatniego subregionu była wyższa niż tempo notowane w krajach Afryki Północnej³.

Podsumowanie

Rozważania przeprowadzone w niniejszym artykule pozwalają na sformułowanie kilku ogólniejszych wniosków.

Po pierwsze, nowe relacje cen w handlu międzynarodowym w XXI w., wyrażające się w zdecydowanie wyższej dynamice cen surowców i żywności niż dóbr przetworzonych, wiążą się m.in. z rosnącą rolą Chin w gospodarce światowej. Kraj ten z jednej strony wydatnie zwiększa popyt na dobra podstawowe, z drugiej natomiast – rozszerzając w szybkim tempie podaż dóbr przetworzonych – przyczynia się do relatywnej obniżki ich cen w obrocie światowym.

Po drugie, wspomniane relacje oddziałują również na handel zagraniczny krajów Afryki, przyspieszając eksport państw dysponujących znacznymi zasobami surowców i żywności oraz zwiększając rolę tych dóbr w łącznym eksporcie kontynentu. W efekcie rośnie również rola Chin w eksporcie i gospodarce Afryki.

Po trzecie, sygnalizowanym procesom towarzyszy zjawisko określane w literaturze jako „deindustrializacja krajów rozwijających się”, które wyraża się m.in. we wzroście udziału surowców i żywności w eksporcie. Pośrednim efektem ukazanych wyżej tendencji jest wyższe tempo wzrostu eksportu i PKB krajów silniej powiązanych ekonomicznie z Chinami, a słabsza dynamika rozwoju ekonomicznego państw powiązanych ekonomicznie i instytucjonalnie z krajami rozwiniętymi gospodarczo (zwłaszcza Unią Europejską).

³ W latach 2008–2012 średnie roczne tempo wzrostu gospodarczego w Afryce Północnej wyniosło -0,1% wobec 1,7% w Afryce Subsaharyjskiej [*UNCTAD Handbook...*, 2013].

Bibliografia

- Berthelemy J. C., 2011, *China's Engagement and Aid Effectiveness in Africa*, African Development Bank, Series no. 129, Tunis.
- Commodity Dependence and International Commodity Prices, 2011, [w:] *Towards Human Resilience. Sustaining MDG Progress in an Age of Economic Uncertainty*, UNDP, New York.
- Dudziński J., 2011, *Proces zwierania się nożyc cen w handlu międzynarodowym i jego przyczyny*, [w:] *Gospodarka międzynarodowa – wyzwania i nowe trendy*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu nr 179, Poznań.
- Dudziński J., Narekiewicz J., 2014, *Struktura eksportu jako determinanta jego dynamiki we współczesnym handlu międzynarodowym (na przykładzie Ameryki Łacińskiej)*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Szczecin (w druku).
- Fung K. C., García-Herrero A., Ospina M. N., 2013, *Latin American Commodity Export Concentration. Is There a China Effect?*, BBVA Working Paper 13/06, Hong Kong.
- Hu S., Marrewijk C., 2013, *An Empirical Analysis of the African-China Trade Puzzle. The Role of China's Trade Policies*, Utrecht University, <http://www.etsg.org/ETSG2013/Papers/234.pdf>.
- Kaplinsky R., McCormick D., Morris M., 2008, *China and Sub Saharan Africa. Impact and Challenges of a Growing Relationship*, SAIS Working Papers in African Studies, Washington D.C.
- Latin America and the Caribbean in the World Economy 2011–2012. Continuing Crisis in the Centre and New Opportunities for Developing Economies*, 2012, United Nations, ECLAC, Santiago (Chile).
- Narekiewicz J., 2007, *Międzynarodowe obroty towarowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, Szczecin.
- Page S., Hewitt A., 2011, *World Commodity Prices. Still a Problem for Developing Countries?*, Overseas Development Institute, London.
- Sandrey R., 2009, *The Impact of China-African Trade Relations. The Case of Angola*, Nairobi, <http://dspace.cigilibrary.org/jspui/bitstream/123456789/32375/1/Angola-TradeStudy.pdf>.
- The Impact of the Chinese Presence in Africa*, 2007, Africappractice Report, JETRO, London.
- Tillmann W. K., 1966, *Latin America's Export Structure Needing Reform*, Intereconomics, no. 2.
- Trade and Development Report, 2013*, UNCTAD, New York – Geneva.
- Tull D. M., 2006, *China's Engagement in Africa. Scope, Significance and Consequences*, Journal of Modern African Studies, vol. 44.
- UNCTAD Handbook of Statistics, 2013*, United Nations, New York – Geneva.
- UNCTAD statistical database*, <http://unctadstat.unctad.org> [dostęp: 28.02.2014].